

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

בפתחי הלב – למועד חדש האביב

דומה כי מבין שלל ענייניו של חג המצות החירות והגאולה, עניין אחד נדחק לקרן זוית – והוא קביעותו למועד חודש האביב – חודש שהתבואה באיבה. עובדה זו אינה סתם כציון זמן בשנה – אלא נקבע כדין מחייב לעיכוב – עד כדי שמצוים בית דין לעבר את השנה בשביל שיחול בזמן זה. וכאן הבן שואל ותמה – מה חשיבות וגדולה ייחסה תורה לאותו האביב – שנדרשו לשנות את מהלך השנה בכדי שפסח יחול בו. ויותר מזו – שמבואר בתורה שתחילה ניתן קרבן הפסח לישראל רק לזמנו ולשעתו – לרגל גאולתם וכניסתם לברית עם הקב"ה. וכל מה שנקבע בחג זה לדורות הוא רק עניין אכילת המצה ואיסור החמץ – כאות וכזיכרון לאותו היום אשר בו הוציאנו בחיפזון ממצרים, אבל בהקרבת הפסח – נצטוו רק בשנה זו.

והמתבונן יראה וימצא, שהמפנה שהביא לקביעת קרבן הפסח לדורות – הוא דווקא עובדת יציאתם בחודש האביב, כאשר נאמר להם "היום אתם יצאים בחדש האביב" ועל כן – "והיה כי יביאך יי אל ארץ הפנעני והחתי והעמורי והקניזי אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ויעבדת את העבודה הזאת בחדש הזה".

ובזאת נבין מדוע נצטוו בו רק בבואם אל הארץ, שהרי בהלכך בתוך המדבר עדיין לא היה להם כל משמעות לחודש האביב, ורק כאשר באו לארץ זבת חלב ודבש – וחרשו וזרעו עד אשר הגיע החודש שבו פרחת הגפן הנצו הרימונים, וגם התבואה החלה לצמוח – אזי מקבל האביב חשיבות ומשמעות, ונצטוו לעבוד לפניו את העבודה הזאת בחודש הזה. אבל דברים אלו רק יגבירו מבוכתנו – מה בין ראשית צמיחת התבואה לחיוב הקרבת הפסח לפניו.

והן אמנם כבר מצינו שמועדי השם נקבעו לפי ימי השפעת היבול, אשר בהם באים כל ישראל ליראות ולהודות לפני אביהם על שזכו להיות סמוכים על שולחנו – ולקבל צרכיהם בהנהגה מיוחדת לעיני כל העמים, בכל מועד לפי עניינו ומה שנתחדש בו. אבל כל עוד הדבר אמור כלפי הקציר או האסיף, אפשר להבין שדברים אלו מחייבים לעלות וליתן תודה לפני האדון ה' אלוקי ישראל, אבל בעת האביב – כאשר התבואה עודנה באיבה ובראשית צמיחתה – מה שמחה והודאה נקבעה בעונה זו.

...

והנה יציאת מצרים נמשלה בקרא למעמד ברית הקידושין והאירוסין. למרות שטרם הגיעו לשלימות המצופה, עדיין יש מקום לשמחה זו – על עצם כריתת הברית והקשר – שבו טמון כל העתיד לבוא. אמת, בני ישראל היו רחוקים מאוד מהמעלות העליונות שהיו צריכים להגיע אליהם – זה עתה יצאו ממ"ט שערי טומאה והיו בבחי' ערום ועריה, ובקושי היה בידם איזה זכות ליגאל, ועדיין לא הגיעו לימים הגדולים של נתינת התורה ושיבת ארץ ישראל. אבל עדיין – שמחת אותו הלילה הייתה בנקודת ההתחלה וההתחדשות. בניצן הראשון שהביא את הבשורה הגדולה.

ועל כן לכאורה לא היה מקום לצוות על עשיית קרבן הפסח לדורות – בכל שנה ושנה, שהרי כל כולו בא רק כסעודת האירוסין ושמחת כריתת הברית בראשונה. ועל כן מעיקרא לא נצטוו בפסח לדורות, למעט בשנה השנית ליציאתם מצרים – שאזי העמד המשכן ונתחדשה השראת השכינה בתוכם לאחר חטא העגל, ולרגל זה נצטוו גם בעשיית קרבן הפסח.

אבל כאן מגיעה הבשורה הגדולה: 'היום אתם יצאים בחדש האביב' – הוי אומר – ענין התחדשות הקשר הוא דבר שנקבע בעצם במהלכי ובחוקי העולם. ועל כן, בבואם לארץ ישראל, כאשר עברו להנהגת 'והיה אם שמוע' – לפיה היחס של הקב"ה מתגלית עליהם בתוך דרך הטבע, על ידי סיפוק צרכיהם משמים – "שמוע את חדש האביב ועשיית פסח ליי אלהיך כי בחדש האביב הוציאך יי אלהיך ממצרים לילה" גם עתה – כאז, החודש הזה לכם ראש חדשים, ושוב סגולתו רבה לחידוש וכריתת הברית כמקדם.

יש בדברים אלו תקוה גדולה לכל איש ישראל באשר הוא, שהרי בכדי לזכות למתן התורה נדרשו ישראל למ"ט ימי הכנה, ולאורך ישראל – לאחר ארבעים שנה במדבר, אבל ליציאת מצרים לא נדרשו מעבר למשכו וקחו לכם' – משכו ידיכם מעבודה זרה. הכרזת הנאמנות בדם הפסח ובדם המילה היא שעמדה להם לזכות לחביבותו של אלוקי ישראל. סדרו של זה הלילה נקבע בכל שנה ושנה כזמן ידידות ואהבת עולמים, עת בה נגלה עלינו מלך כל עולמים ללקחינו אליו להיות עמו חביבו, בבחינת "וארשתיה לי לעולם... וארשתיה לי בנאמנה ונדעת את יי".

ובהא נשתנה הלילה הזה מכל הלילות – שבכל הלילות עבדי הזמן אנחנו, ואין אנו מספיקין לספר בשבחו של מקום, הלילה הזה – בני חורין לעבוד את ה' אלוקינו. בכל הלילות שאור שבעיסה מעכב, הלילה הזה – כולו מצה. בכל לילות הגלות אנו מזכירים ומספרים ביציאת מצרים – אבל באותו היום שאינו יום ולא לילה – נזכה שיקויים בנו מאמר הכתוב "לכן הנה ימים באים נאם יי ולא יאמרו עוד חי יי אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים; כי אם חי יי אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומפל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם".

וְהִכְהִינָה הַפְּשִׁיטָה תְּהִיטָיו מִבְּנֵי יַעֲשֶׂה אֶתֶּה חֶק עוֹלָם לִי
כָּלִיל תִּקְטָר: וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל: (ו, טז)

לכאורה יש לתמוה - מדוע הוצרכה התורה לצאת ולחדש במנחת החביתין שתהיה כליל לאישים - אחר שהדין כן הוא בכל מנחת כהן - כאשר נכתב מיד - שעולה על גבי המזבח ולא תיאכל.

ובחז"ל דרשו נאמר כאן 'כליל' ונאמר במנחת כהן גדול 'כליל', מה מנחת כהן גדול כליל תקטר אף מנחת כהן הדיוט כליל תקטר. וגם ע"ז יק' לכאו', אמאי לא כללם ושנם בחדא מחתא - אחר שדינם שווים.

והמתבונן יראה שנאמרו כאן ב' גדרים חלוקים, ראשית - מנחת כהן משיח שעולה כליל מחמת שזהו גדרה ודינה - לעלות לריח ניחוח לפני השם. אבל מנחת כהן מעיקרה אין דינה לעלות כולה על גבי המזבח, רק שרצתה תורה שלא תיאכל, כמו שיבואר בסמוך, ועל כן צייתה שכליל תהיה לאישים.

וְהִכְהִינָה הַפְּשִׁיטָה תְּהִיטָיו מִבְּנֵי יַעֲשֶׂה אֶתֶּה חֶק עוֹלָם לִי
כָּלִיל תִּקְטָר: וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל: (ו, טז)

בעיקר דין זה שכל מנחת כהן לא תיאכל - כ' המפרשים דכיוון שהוא עצמו המביאו לה' - אין זה ראוי שרוב המנחה יאכל הוא בעצמו - שהרי בכך מאבד את כל משמעות הבאתה. והקשו על עצמם מ"ש מחטאת ואשם דלא אמרי' כן - ותי' דמנחה שאני דאינו עולה לגבוה אלא קומצה שהוא רק חלק המועט שבה. אבל לכאו' עדיין הוא דוחק, דזיל בתר טעמא, ומאי שנא ליה לגבוה בין רב למעט.

ואשר נראה לבאר בזה בעז"ה הוא דשאני גדרה של קרבן המנחה משאר קרבנות, דאילו כל קרבן יש תוכן בעצם הקרבת נפש על גבי המזבח - ובהאי הוי כפרתו, ואילו מנחה - כשמה כן היא - באה כדורון וכמנחה לפני המלך. וממילא - בחטאת ואשם אין כל פגם שיאכלו הכהנים בעצמן את קרבנותיהם - אחר שאכילתם מכפרת

כאכילת מזבח, אבל מנחה - שאינה באה אלא לדורון ולמתנה לפני השם - תאבד את כל משמעותה אם הם עצמם יאכלוה.

וְהִכְהִינָה הַמְּחִטָּא אֶתֶּה יֹאכְלָנָה בְּמָקוֹם קָדֵשׁ תֵּאָכֵל בְּחֶצֶר
אוֹהֶל מוֹעֵד: (ו, יט)

פסוק זה על כרחך אי אתה יכול לקיימו כפשוטו ולומר שבשר החטאת יאכל רק לכהן שהקריבה, שהרי לקמיה נאמר להדיא - 'כָּל זֶכֶר בְּכֹהֲנִים יֹאכֵל אֶתֶּה', ועל כן דרשוהו חז"ל על כל כהן שהיה ראוי לכפרה ולחיטוי בשעת זריקת הדם - הוא יאכלנה, למעוטי מי שאז לא היה כשר לעבודה, כמו מחוסר כיפורים וטבול יום - שאינו חולק בבשר החטאת. אבל בפשוטו תמוה מאוד - מהו משמעות הנכתב של פסוק זה, ומדוע כתבה התורה בצורה שכזו, שנראה הכתוב כסותר את עצמו.

אבל המעיין יראה שפסוק זה לא נכתב בדיני אכילת החטאת, אלא בסדר שחיטת החטאת, והוא בא בעצם כהמשך לפסוק שקדם לו - "בְּמָקוֹם אֲשֶׁר תִּשְׁחֹט הָעֹלָה תִּשְׁחֹט הַחֲטָאתָ לִפְנֵי יְיָ קָדֵשׁ קָדָשִׁים הוּא". ואם כן היה מקום להקשות ולחלק - שהרי העולה קרבה כליל להשם, ואילו החטאת נאכלת לכהנים, ומדוע גם היא נחשבת קודש קדשים. ועל כן באה תורה להודיעך שאכילת הכהנים מכפרת כאכילת מזבח, ועל כן נכתב הכהן המחטא אותה - והוא הפועל כפרתה - הוא יאכלנה במקום קדוש בחצר אוהל מועד, היינו דיש כאן אכילה המכפרת לפני השם, כאשר תאכל האש את העולה על גבי המזבח.

ומזה נובע גם הדין שלמדו חז"ל - שהכהן האוכל ממנה צריך להיות ראוי לכפרה זו בשעת זריקה, משום שאכילת החטאת אינה כדבר נפרד - אלא היא כהשלמה לכל זביחתה לפני השם, ועל כן מי שלא היה ראוי בשעת זריקת הדם, אינו ראוי גם לכפר באכילת בשרה, כאשר מצינו שאם נשפך הדם האימורים לא עולים על גבי המזבח - כיוון שהקטרה היא רק השלמה לכפרת הזריקה.

לב לדעת – ענין בפרשה

‘זאת משחת אהרן ומשחת בניו’ – תנופת החזה והשוק בפרשת גדולת אהרן ובניו

לאחר ששנתה התורה וכתבה את תורת העולה החטאת והשלמים, מצינו עוד פרשה שנוספה ונתחדשה באותו היום של הקמת המשכן: "דבר אל בני ישראל לאמר המקריב את זבח שלמיו ליי יביא את קרבנו ליי מזבח שלמיו: ידיו תביאנה את אשי יי את החלב על החזה יביאנו את החזה להניף אתו תנופה לפני יי".

והמתבונן יראה שפרשה זו צריכה יישוב וטעם מכמה פנים. ראשית – עצם כתיבתה כאן, ולא יחד עם כל תורת זבח השלמים – טעונה בירור. ומלבד מה שצריך להבין – לתנופה מה זו עושה, ומה פשרה ועניינה. ובפרט שהמשמעות של תנופה בכל מקום היא העלאה והרמה לגבוה, ואילו כאן – החזה והשוק נאכלים לכהנים אחר כך.

והנה גם סדרה של אותה התנופה נעשה בצורה מעוררת פליאה, שהרי מצינו בקרא סתירה אם החלבים למטה או למעלה בשעת התנופה, והביא רש"י מחז"ל ביישוב סדר הדברים: "כשמביאו מבית המטבחים נותן החלב על החזה, וכשנותנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה... ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר, ונמצא החזה למטה, נמצא שג' כהנים זוקקין לה". וכל הרואה יתמה למאי כל העסק הגדול הזה, ומדוע הצריכה התורה להפוך הסדר ג' פעמים.

ומה שצריך לומר הוא שהתחדש כאן שגדר אכילת הכהנים בחזה ושוק הוא זכיה מיוחדת מחלק גבוה, ועל כן דינם חלוק משאר זבח השלמים. ולכן התורה חייבה קודם לכל להניף את החזה והשוק לה', כדי שאכילת הכהנים אח"כ תהיה מוגדרת כאכילה מאישי השם.

ולכך ציוותה התורה שתהיה התנופה יחד עם החלבים העולים למזבח, כדי להגדיר שבצד החזה והשוק שייכים לחלק גבוה, ומה שיקבלו הכהנים אח"כ יהיה זכיה מיוחדת מאישי השם. וראיה לדבר ממה שמבואר בגמ' שהכהנים אסורים לאכול בחזה ושוק עד שיוקטרו האימורים, משום שכל זכיתם היא בגדר 'מותר מאישי השם', וזה יתכן רק לאחר שעלו האישים למזבח.

וטעם הדבר שרק בקרבן שלמים צריך להניף ולהקדיש את חלק הכהנים, הוא משום שבשרו של קרבן שלמים זכה רחמנא לבעליו והוא יכול להאכילו לכל מי שירצה – כל טהור יאכל בשר. וא"כ גם בחזה ושוק, שהוא חלק הכהנים, היה צ"ל אותו הדין, דאמנם יהיו שייכים לכהנים אבל הם יוכלו לעשות בהם כחפצם ויאכילום לכל מי שירצו. קמ"ל התורה דאכילת הכהנים גדר אחר יש לה: אכילה משולחן גבוה, זכות מיוחדת שזכו מאישי ה', אשר נאכלת אך ורק להם ולבני ביתם.

ולפי זה נבין היטב את סדר התנופה – דבעצם התורה ציוותה לעשות התנופה בתוך הולכת החלבים להקטרה, כדי להעלות איתם לשם ה' גם את החזה והשוק, ולכך בתחילה ובסוף צריך שיהיו החלבים למעלה, כדי שיהיה למעשה זה שם של 'הולכה להקטרה'. אבל כיוון בתנופה עצמה – שעיקר תכליתה הוא להרים לה' את החזה והשוק, הם אלו שצריכים להיות למעלה – שהרי הם עיקר הדבר – שאנו באים להרימם לשם ה', ואילו החלבים עתה דינם להיות למטה, כיוון שעתה הם רק נטפלים להרמה זו – לתת למעשה זה משמעות של הרמה לגבוה.

והנה המתבונן בפסוקים העוסקים בדין תנופת החזה והשוק – יראה שיש לתמוה במה שתנופת השוק אינה נזכרת להדיא בקרא, אלא רק נלמדת ממשמעות הדברים, ועיקר התנופה נקריית רק על שם החזה. ובאמת אנו רואים שנחלקו בתוארם – שקראה התורה לחזה – 'חזה התנופה', ולשוק – 'שוק התרומה', וגם זה צ"ב – שהרי לכאור' שניהם באו כאחת בתנופה זו.

הוסיף על כל אלו – מה ששינה באכילתן – שהחזה נתן לאהרן ולבניו, ואילו השוק נכתב בקרא דאזיל כתרומה לכהן המקריב את קרבן השלמים – "המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה". דא עקא, דאם אכן היה הדין מתקיים כך, החרשנו, אבל לפי מה דאנו יודעים מקבלת ודרשת חז"ל – אין פסוק זה מתקיים כפשוטו, אלא גם השוק מתחלק שווה בשווה לכל איש מבני אהרן הכהנים אשר היה ראוי לכפרה זו. וכאן התמיהה תגדל – אחר ששווים בדינן – מדוע שינתה התורה במצוות אכילתם.

ואשר נראה לבאר בעז"ה - דעלינו להבחין בשני סוגים של דברים שמקריבים ומעלים ישראל לגבוה. ראשית יש את הקרבנות והמנחות שמעלין על המזבח לריח ניחוח לפני ה'. ומלבד זאת יש את התרומות והמתנות שנצטוו ישראל להרים כל ראשית להשם, כמו תרומת דגן תירוש ויצהר, ביכורים, בכור אדם ובהמה - אשר עניינם אחד הוא - להכיר ולהודות בכך שהכול מאת הקב"ה באת לידם.

והנה כבר בפסוק אנו מוצאים נפק"מ לדינא מהחילוק בין סוגי המתנות גבי מה שנאמר "כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לַיהוָה תַּעֲשֶׂה חֶמֶץ כִּי כָל שֶׂאֵר וְכָל דָּבָשׁ לֹא תִקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁה לַיהוָה; קִרְבֵּן רִאשִׁית תִּקְרִיבוּ אֹתָם לַיהוָה וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יָעֲלוּ לְרִיחַ נִיחָח". לפי המבואר במפרשים, יסוד הפגם בהקרבת שאור ודבש לה', הוא שנראה כאילו אכילת גבוה צריכה הטעמה ותבלין. ואם כן - כל זה שייך רק בדברים העולים על שולחן ה', אבל בכל תרומות בני ישראל - כמו בקרבן ראשית - שהוא הביכורים ושתי הלחם, לא קיים חיסרון זה - כיון שכאן עיקר המשמעות היא עצם ההרמה לשם ה', לא כהעלאה לשולחן גבוה, אלא כמתנה ותרומה שבאה מאת בני ישראל, אשר בכך הם מכירים ומודים שהכול לה' הוא.

(ובכך תתיישב הקו' החמורה שהציב הרמב"ן בעניין לחמי תודה, דמחד אינם בכלל 'קרבן ראשית' ומאידך - הם באים מן החמץ. ולפי האמור יובן - דגדרם הוא כעין תרומה לה' ולא באו לעלות לשולחן גבוה, וממילא ליכא לחיסרון דכל שאור וכל דבש).

והנה זכו בני אהרן הנמנים על שבט הכהונה כאשר בהם בחר ה' לשרת לפניו תמיד, והשם הוא נחלתם, וכחלק מזה זיכה רחמנא לכהנים מכל מה שהרימו והניפו בני ישראל לשם ה'. לפי המתבאר מפסוקי התורה אין זה סתם כזכייה בעלמא, אלא נאמר ונתחדש שידם תהא כיד גבוה, לקבל את שהרימו ישראל לה', ומאידך - אכילתם תהא מכפרת כאכילת מזבח. ואם כנים הדברים - נבין שב' גדרים שמצאנו בקדשי בני ישראל - באו גם בכל המתנות שקיבלו הכהנים משולחן גבוה. החלק האחד הוא 'זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשִׁים מִן הָאֵשׁ' - דהיינו חלק הכהנים שזכו מאישי השם - ואכילתם תהיה כאכילת מזבח - הם אוכלים ובעלים מתכפרים. ומלבד זאת 'כָּל תְּרוֹמַת הַקֹּדֶשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַיהוָה נְתַתִּי לָהֶם וּלְכֹהֲנֵיהֶם וְלִבְנֵיהֶם אֲתָהּ לְחֶק עוֹלָם' - ניתן להם את כל תרומת ראשית שהרימו בני ישראל לשם ה'.

ולפי זה יובן דבזה גופא נחלקו במהותם החזה מהשוק. חזה התנופה - כשמו כן הוא - מונף לגבוה יחד עם אישי החלבים - ומוקדש קודש לאישים - לכפר על הבעלים. ומעיקרו היה ראוי להעלותו על גבי המזבח, רק דזיכתה אותו תורה לכהנים - בתורת 'חֶלְקָם נְתַתִּי אֲתָהּ מֵאֲשֵׁי' - שיהו אוכלים אותו ובעלים מתכפרים בכך. ועל כן זיכתה אותו תורה לכל הכהנים מבני אהרן הראויים לכפר באותה שעה.

אבל שוק התרומה - גדר אחר לו, והוא בא בתורת תרומה מבשר הזבח - לפני השם, כאשר נאמר "וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין תִּתְּנוּ תְּרוּמָה לַפָּהֶן מִזִּבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם". ועל כן בפשטות היה צריך להיות לכהן המקריב - שהוא זוכה בתרומה זו מאת הבעלים. רק כאן באו חז"ל ודרשו מעומק משמעות הכתובים - שתרומה זו מתחלקת לכל בית האב באותה השעה.

ומה שהצריכה תורה לתרומה זו - הוא משום דכיוון שבשר הזבח נאכל לכל אדם בכל העיר, הוצרך להבדילו ולהרים ממנו תרומתו לה', להכיר בכך שמגבוה קזכו לאכילה זו.

וראיה גדולה לגדר זה הוא דבר פלא שאנו מוצאים באיל המילואים אשר לאהרן ובניו - דשם אנו רק החזה היה למשה למנה אחר התנופה - ואילו השוק עלה כליל לה'. וברמב"ן נתקשה בעניין זה והניח בדוחק. אבל לפי האמור יובן היטב - שהרי כל עיקרה של תרומה זו מתחייבת מחמת אכילת הבעלים את בשר הזבח, אבל באיל המילואים ששאר הבשר עלה כליל לאישים - גם אין טעם ואין עניין להרימו תרומה לכהן.

וכעת נבין בס"ד מדוע נבחרה פרשה זו לחתום את פרשת כהונת אהרן ובניו בעת הימשח אותם, ביום הקמת המשכן - משום שיש בה בכדי להביא את כל פרשת גדולתם לפני ה' - ראשית נתחדש שאכילתם מכפרת כאכילת מזבח, ומלבד זאת נאמר שידם כיד גבוה - לקבל את אשר ירימו בני ישראל לה', כמו שיוכל המתבונן לראות בפסוקים החותמים פרשה זו: "זֹאת מִשְׁחַת אֶהְרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאֲשֵׁי יְיָ בַּיּוֹם הַקָּרִיב אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה" - זהו הגדר הראשון מה שזכו בחלקם מאישי ה', הנובע מעצם עובדת הקריב אותם לכהן לפני השם. ומלבד זאת: "אֲשֶׁר צָוָה יְיָ לֵתַת לָהֶם בַּיּוֹם מִשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֶקַת עוֹלָם לְדֹרֹתָם" - מה שזכו לקבל מגבוה את כל מתנות בני ישראל.